Een middeleeuws stadhuis of huis van de stad?

Minne De Boodt

In oktober 2025 startte de stad Leuven met de verbouwings- en restauratiewerken aan haar historische stadhuis. Het plan is om het stadhuis te transformeren tot een plek waar iedereen welkom is om het verleden te ontdekken en samen na te denken over de toekomst. Een mooi en ambitieus project met een bijzonder goede timing: in 2029 opent het stadhuis opnieuw, precies 560 jaar na zijn voltooiing. De werken voegen een nieuw hoofdstuk toe aan een verhaal dat al meer dan vijf eeuwen duurt. Maar waarom bouwden Leuvenaars in de 15de eeuw eigenlijk hun monumentale stadhuis en waarom hechten ze vandaag nog altijd zoveel belang aan het gebouw?

Bouwen aan het stadhuis

De eerste steen van het stadhuis werd gelegd op 31 maart 1439 en in 1469 was het gebouw af. Het werd een hoogtepunt van de Brabantse gotiek, gerealiseerd door vele ambachtslieden en bouwmeesters. In de late middeleeuwen bestond het beroep van architect, zoals wij dat vandaag kennen, nog niet. Gebouwen werden ontworpen door bouwmeesters, die niet alleen het ontwerp maakten, maar ook toezicht hielden en zorgden voor het nodige materiaal. Meerdere bouwmeesters werkten vaak aan één project en in Leuven was dat niet anders. In 1439 begon Sulpitius van Vorst, de toenmalige stadsbouwmeester, aan het stadhuis. Nog geen zes maanden later overleed hij. Sulpitius werd opgevolgd door Jan II Keldermans, die het werk voortzette tot zijn dood in 1445. Op dat moment waren de werken aan de wereldberoemde façade van het stadhuis echter nog niet begonnen. Die werden gerealiseerd onder leiding van de nieuwe stadsbouwmeester, Matthijs de Layens.

Voordat men kon bouwen, moest eerst het nodige worden afgebroken. Bronnen tonen dat het stadsbestuur vanaf het midden van de 14de eeuw samenkwam in verschillende herenhuizen tegenover de Sint-Pieterskerk. Het grootste deel van de markt werd toen ingenomen door het Sint-Pieterskerkhof. Pas nadat dat kerkhof in de 15de eeuw werd afgebroken, ontstond geleidelijk aan plaats voor een monumentaal stadhuis. De gevel van het nieuwe stadhuis werd ook een stuk naar achteren geschoven, waardoor de Grote Markt zijn huidige vorm kreeg.

In de 15de eeuw koos Leuven resoluut voor een monumentaal stadhuis en een groot centraal plein. Dat was een bewuste, maar allesbehalve vanzelfsprekende keuze, zeker aangezien het stadhuis een gigantische investering was. En dat terwijl de stad in deze periode te maken had met politieke onrust, economische achteruitgang, hongersnoden en pestepidemieën. Waarom in zulke moeilijke tijden een bestaand onderkomen afbreken en investeren in een nieuw monument?

Een monument om goed te besturen

Het antwoord op die vraag vinden we in de geschiedenis van Leuven. In de late middeleeuwen was Leuven zonder twijfel één van de belangrijkste steden van het hertogdom Brabant. Maar de stad had ook een belangrijke concurrent: Brussel. Doorheen de late middeleeuwen probeerden beide steden elkaar voortdurend de loef af te steken. Dat gebeurde soms subtiel, maar vaak ook letterlijk, door een gebouw zoals het stadhuis net iets hoger of groter te bouwen. De bronnen tonen bijvoorbeeld dat wanneer Leuven begon met een bouwproject, Brussel bijna onmiddellijk volgde met een gelijkaardig initiatief. Zo ging het ook met het stadhuis. Hoewel Leuvenaars graag geloven dat het Brusselse stadhuis gebaseerd is op hun pronkstuk, was Brussel eigenlijk eerder. Terwijl de werken in Leuven pas in 1439 begonnen, werd de eerste steen van het Brusselse stadhuis al in 1401 gelegd. Leuvenaars konden dat in de 15de eeuw, net zoals vandaag, maar moeilijk aanvaarden. Eén reden waarom de stad besloot zelf een monumentaal stadhuis te bouwen, was dus simpelweg om niet achter te blijven. Al in 1401 ging een Leuvense delegatie naar de Brusselse werf kijken en in 1439 gaf het stadsbestuur Sulpitius van Vorst de opdracht om hun stadhuis naar het Brusselse voorbeeld te ontwerpen.

Leuven wilde Brussel echter niet alleen nadoen, maar ook overtreffen. Monumentale stadhuizen werden

Detail van een panoramisch zicht op Leuven, geaquarelleerde tekening door Anthonis Van den Wijngaerde, midden 16de eeuw (© Ashmolean Museum, University of Oxford, Picture Library, WA. Suth. L.4.74.2.).

nieuwsbrief_maart26.indd 4 8/03/2026 13:14

in de late middeleeuwen gebouwd om welvaart en stedelijke onafhankelijkheid te tonen. Door niet alleen de Grote Markt aan te leggen, maar ook een indrukwekkend stadhuis neer te zetten, liet Leuven zien dat het ook in moeilijke tijden een belangrijke speler bleef. Bij het uitdrukken van die stedelijke ambities speelden het rijke architecturale ontwerp en het beeldhouwwerk van het stadhuis een grote rol. Die uitstraling maakte de bouw bovendien populair bij de inwoners van de stad. Niet onbelangrijk, want zonder hun financiële steun, goedkeuring en medewerking had Leuven nooit een nieuw stadhuis gekregen.

Eén van de belangrijkste redenen voor de bouw van het Leuvense stadhuis was het creëren van een plek om goed te besturen. In de late middeleeuwen werd het bestuur niet alleen vormgegeven door een kleine elite, maar ook door inwoners, die vaak hun weg vonden naar het stadhuis. Ze konden vrij de Wandelzaal binnengaan. Die centrale grote hal op het gelijkvloers vormde bijna een overdekte voortzetting van de Grote Markt en gaf inwoners toegang tot de klerkenkamers. Daar konden Leuvenaars tegen betaling bij de klerken van de stad verschillende documenten, zoals contracten en andere overeenkomsten, laten optekenen. Maar Leuvenaars kwamen hier niet alleen samen om vorm te geven aan hun dagelijks leven. Ze hadden ook duidelijke verwachtingen van hun bestuurders. In en rond het Leuvense stadhuis eisten zij dat het bestuur handelde volgens het algemeen belang, dat vrede en harmonie werden gegarandeerd, rechtszekerheid werd geboden en financiële beslissingen vrij waren van corruptie. Daarnaast vroegen ze regelmatig transparantie van hun bestuurders en hielden zij hen verantwoordelijk wanneer zij hun taken niet nakwamen.

Opvallend genoeg kreeg het nieuwe Leuvense stadhuis een vergelijkbare rol toegeschreven. Waar de oude herenhuizen het stadsbestuur een onderkomen boden, kreeg het nieuwe monument een actieve educatieve functie. In zijn rechtsboek schreef de 15de-eeuwse auteur Jan Matthijssen dat elke "goede stad" een eigen huis moest hebben waar bestuurders konden vergaderen en herinnerd werden aan hun taken. Volgens hem moest de vergaderzaal van een stadhuis "proper en mooi zijn, en bedekt met schilderijen en inscripties met goede, oude en wijze raad waaruit men wijsheid en kennis kan halen, want men zegt dat zien helpt om te herinneren, en dit is zonder twijfel waar". Matthijssen illustreerde dat ook aan de hand van een fictief verhaal over een man die was ingehuurd om een edelman te doden. Net toen hij de genadeslag wilde toebrengen, keek de huurmoordenaar op en zag de inscripties en schilderijen die de edelman in zijn huis had aangebracht. Ze maakten hem duidelijk wat de gevolgen van zijn daden zouden zijn, en zo veranderde hij op het laatste nippertje nog van gedachten.

Een blik op het Leuvense stadhuis laat zien dat dit idee ook hier meespeelde. Zowel het interieur als de façade waren bedekt met een rijk beeldverhaal met taferelen uit het Oude en Nieuwe Testament, die duidelijk maakten wat goed en rechtvaardig bestuur inhield. De kers op de taart is het gerechtigheidstafereel dat Dieric Bouts in opdracht

Dieric Bouts, 'De gerechtigheid van Keizer Otto III', ca.1473-1475 (© Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel).

van het stadsbestuur schilderde. Het toont hoe keizer Otto III een graaf onterecht liet onthoofden. Het werk, dat in de raadkamer van de Leuvense schepenen hing, moest hen herinneren geen overhaaste vonnissen te vellen, zich goed te informeren en zich niet te laten beïnvloeden door persoonlijke voorkeuren of geliefden. Zo werd het 15de-eeuwse stadhuis niet alleen een plek waar het bestuur vorm kreeg, maar ook een plek die Leuvenaars en hun bestuurders herinnerde aan wat goed bestuur precies inhield.

Een huis *van* en *voor* de stad

Vanaf de eerste steen was het Leuvense stadhuis een project van de stad, niet enkel van haar bestuurders. Het is een plek waar Leuvenaars door de eeuwen heen zijn samengekomen om het bestuur en de toekomst van hun stad vorm te geven. De huidige plannen van het stadsbestuur sluiten feilloos aan bij die geschiedenis. Het stadhuis was in de 15de eeuw een huis *van* en *voor* de stad, en zal dat – gelukkig – ook in de toekomst blijven, want precies daarin ligt zijn grote belang.

Deze bijdrage kadert in het onderzoeksproject 'Governing and Building the City (1200–1600)', gefinancierd door de FNRS. Voor meer informatie, zie: https://governingandbuilding.com/.

Verder lezen

- Smeyers M. & Van Dooren R. (red.), *Het Leuvense Stadhuis. Pronkjuweel van de Brabantse gotiek*, Leuven, 1998.
- De Jonge K., Geleyns P. en Hörsch M., *Gotiek in het hertogdom Brabant*, Leuven, 2009.
- De Boodt M., 'De middeleeuwen zijn autoritair', in J. Roelens & N. van Kleij (red.), *Middeleeuwse medemensen. De clichés over de donkere eeuwen voorbij*, Deurne, 2023, p. 25-53.

nieuwsbrief_maart26.indd 5 8/03/2026 13:14